

Solidaritetsens gränser

Frågorna i samhällsdebatten skiftar snabbt trots — eller kanske tack vare — att det ganska sällan kommer nya svar. För ett år sedan var ett dominant tema tillväxtens gränser tolkade som hot om resursuttömning. Ekonomisk Debatt gav ut ett särskilt "domedagsnummer" där ekonomerna demonstrerade sin politiska trolöshet genom att enstämmigt vägra acceptera undergångsprofetierna och istället hänvisa till existensen av teknisk utveckling och inbyggda anpassningsmekanismer i marknadsekonomierna.

Idag tycks tillväxtdebatten ha fått en annan huvudinriktning både internationellt och här hemma. Man talar mindre om nödvändigheten av kraftfulla centrala regleringsåtgärder för att åstadkomma 0-tillväxt och förhindra att resurserna tar slut. Omsvängningen är säkert mindre betingad av ekonomernas argumentering än av den aktuella ekonomiska utvecklingen som medfört att den politiska energin inriktats på försöken att öka tillväxttakten och motverka stagnationstendenser på vissa råvarumarknader.

Debattintresset fokuseras nu istället kring frågan om en rättvis fördelning endast kan åstadkommas genom en drastiskt ökad central kontroll över produktion och konsumtion — ökade direktregleringar både inom länderna och i form av en ny ekonomisk världsordning — genomförd till priset av minskad effektivitet och minskade tillväxtmöjligheter. Ekonomernas inlägg i tillväxtdebatten kritiserar nu främst — t ex i senaste numret av tidskriften Plan — för att de inte tillräckligt understryker att tillväxt och decentraliserade anpassningsmekanismer inte i sig själva ger någon lösning på fördelningsproblemen, allra minst de internationella. Istället för tillväxtens gränser gäller det nu solidaritetens gränser. Det är solidariteten istället för resurserna som nu främst utpekas som gränssättande för marknadsekonomiernas tillväxt. Räcker inte solidariteten till för att politiskt möjliggöra önskvärda omfördelningar av inkomster m m inom ramen för nuvarande decentraliserade ekonomier måste man kanske påtvinga fördelningsrättvisan uppifrån genom centrala produktions- och konsumtionsregleringar? Det decentraliserade samhället kanhända bygger på "egoistiska" attityder och på en incitamentstruktur som sätter absoluta gränser för en solidarisk fördelningspolitik.

Finns det då verkligen några absoluta gränser för solidariteten eller är det fråga om samma otillbörliga extrapolation utifrån dagsaktuella svårigheter som ifråga om tillväxtens gränser? I den pågående skattedebatten sägs det ofta att man nu nått gränsen för den utjämning som kan åstadkommas genom direkt beskattning. Bostadspolitiken under efterkrigstiden ger mångfaldiga exempel på att det har bedömts vara politiskt enklare att tillgripa centrala direktregleringar än att radikalt beskatta och omfördela vinsterna på det stora "bostadslotteriet". När sysselsättningssvårigheterna blir akuta inom någon speciell bransch kan det som känt vara mindre kontroversiellt att genom direkta importregleringar, biståndsbindingar eller dylikt övervältra problemen på utländska konkurrenter och inhemska konsumenter än att solidariskt fördela anpassningskostnaderna i form av t ex sysselsättningsförsäkring och olika arbetsmarknadsåtgärder. — Sådana exempel visar vad som är politiskt bekvämt men knappast vad som är politiskt möjligt. Det som kan göra regleringsalternativen "bekvämare" är

bl a att väljarna har svårare att genomskåda konsekvenserna för egen del och kanske därför överskrider vad politikerna uppfattar som solidaritetens gränser utan att veta om det.

Fördelningen av välfärds möjligheter mellan olika länder är fortfarande skrämmande ojämlig och solidaritetens gränser brukar i debatten framförallt exemplifieras utifrån den otillräckliga och stagnerande volymen av internationella biståndstransfereringar. Det är emellertid både farligt och vilseledande när man från detta vill dra direkta slutsatser om nödvändigheten av att överge det decentraliserade marknadsutbytet till förmån för nya centralt reglerade ordningar för världshandeln.

Det är vilseledande därför att en betydande del av "orättvisorna" i fördelningen av världshandelns vinster sammanhänger med att vi befinner oss långt från ett decentraliserat internationellt handelsutbyte, fritt från diskriminerande handelshinder, från kartellisering och marknadskoncentration. Möjligheten att öka solidariteten över gränserna beror dessutom i hög grad på viljan att solidariskt bära omställningskostnaderna inom gränserna. — Det är farligt därför att drömmen om fördelningsrättvisa långsiktigt reglerad genom direktförhandlingar mellan olika ländergrupper just förutsätter en ekonomisk och politisk solidaritet och stabilitet inom och mellan ländergrupperna som fortfarande dessvärre saknas. Man riskerar därför att gå från någonting svårt till någonting omöjligt, minska den gemensamma kakan utan att få den mera rättvist fördelad.

Man kan också vända på frågeställningen. Om vi trots allt åstadkommer fördelningsrättvisa kanske vi just därmed undanröjer grunden — nämligen incitamenten — för ett decentraliserat ekonomiskt system? Om rättvisa betyder att alla är lika, om välfärden bestäms entydigt av inkomsten och om pengar är det enda incitamentet — då blir svaret definitionsmässigt ja. Men välfärden har många dimensioner. Den bestäms inte bara av våra möjligheter att konsumera fritt idag och i framtiden utan också t ex av våra möjligheter att välja var, hur och hur mycket vi vill arbeta eller studera och av den medbestämmanderätt, den makt och status vårt arbete ger oss. Rättvisa och solidaritet kan i ett sådant perspektiv tolkas inte bara i termer av grundtrygghet utan också därutöver som en fråga om möjligheten att träffa egna val, rätten att vara olika. Innan vi kan uttala oss om solidaritetens gränsen måste vi veta mera om dess exakta innehåll. Trots att fördelningsfrågorna länge stått i centrum för det politiska intresset arbetar vi fortfarande ofta — kanhända medvetet — med oklara och luddiga fördelningsbegrepp.

Diskussionen om solidaritetens gränser är välkommen i den mån den kan hjälpa till att klargöra alternativen för en fortsatt omfördelningspolitik och innebörden av ekonomisk decentralisering. Den borde också förhoppningsfullt bli öppnare och mindre prestigeladdad än den tidigare diskussionen om tillväxtens gränser. Ekonomerna har åtminstone denna gång väsentligt mindre grund för att uttala sig självsäkert.

